

KS. JERZY STEFAŃSKI*

GNIĘZNO

Ewangelistaż. Złoty Kodeks Gnieźnieński. Evangelistarium. Codex Aureus Gnesnensis, Wydawnictwo M, Kraków 2016, ss. 797

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2016.056>

Kwalifikowany zespół naukowców podjął się dzieła wieloaspektowej i wielowymiarowej analizy Ewangelistaż – Złotego Kodeksu Gnieźnieńskiego (*Evangelistarium – Codex Aureus Gnesnensis*), w opinii ks. Prymasa W. Polaka, „najcenniejszego rękopisu średniowiecznego w Pierwszej Stolicy Polski”. 15 specjalistów z różnych naukowych środowisk, gnieźnieńskiego, poznańskiego, bydgoskiego oraz w przeważającej liczbie toruńskiego, prezentuje wyjątkowo rzetelną monografię na temat powyższego Kodeksu. Kwalifikacje zespołu autorskiego potwierdzają także ich krótkie biografie naukowe zaprezentowane w końcowej części omawianej monografii (s. 359n). Wyjątkowość tego *studium* rozpoznajemy po obszernej mozaice tematycznej wokół Złotego Kodeksu. Owszem, niniejsze opracowanie (formatu A 4, z ponad 200 stronami naukowych rozpraw, ponadto ich translacja na język angielski, plus transkrypcja i tłumaczenie tekstu) było wielokrotnie poprzedzane różnymi merytorycznymi studiami, w większości niezbyt obszernymi. Finalizowały one przeważnie jeden wybrany element, aspekt czy ogólną analizę Złotego Kodeksu. Przypominamy tutaj

* Ks. prof. dr hab. Jerzy Stefański, emerytowany wykładowca liturgiki – UAM Poznań (giorgio_st@poczta.onet.pl).

takich m.in. autorów, jak W.A. Brodziszewski oraz I. Polkowski (ogólny opis Kodeksu), K. Krasnodębska (miniatury Kodeksu), M. Matla (historia Kodeksu), S. Sawicka (zdobienia, iluminacje, ornamentyka Kodeksu) itd.

Omawianą monografię tworzą trzy obszary problematyki zgrupowane wokół następujących tematów: prezentacja Kodeksu, Kodeks w rękach historyków oraz Kodeks w rękach konserwatorów. Całość tej części dopełniają biogramy naukowe autorów oraz obszerna bibliografia przedmiotu, natomiast merytoryczne słowo wstępne ks. Prymasa otwiera niniejszą publikację.

W części pierwszej (Prezentacja Kodeksu), dyrektor Gnieźnieńskiego Archiwum Diecezjalnego, ks. dr M. Sołomieniuk przybliży istotne dane Kodeksu, czyli rodzaj księgi liturgicznej, datację i przypuszczalne miejsce pochodzenia Kodeksu, rozmiary i liczbę kart, liczbę dni liturgicznych opatrzonych perykopami, elementy zdobnictwa, pisma itd., itd. Ważny tutaj jest detaliczny zestaw obchodów liturgicznych wraz z przypisanymi im tekstami ewangelijnymi, z uwzględnieniem sigli biblijnych, a także każdego *incipit* oraz *explicit* danej perykopy biblijnej. Należy tu zauważyć rzetelną akrybię Autora w precyzyjnym ustaleniu tekstów biblijnych.

Następne studium tegoż samego Autora zapoznaje nas najpierw z miejscem i rolą ewangelistara w liturgii w wymiarze historycznym. Kolejne partie tego artykułu analizują Złoty Kodeks na tle pokrewnych mu Kodeksów, oraz obszernie prezentują przegląd badań nad Ewangelistarem Gnieźnieńskim. Druga, najobszerniejsza część monografii obejmuje cztery artykuły o tonacji wyraźnie historycznej, stąd zbiorczy tytuł: Kodeks w rękach historyków. Najpierw prof. L. Wetesko przedstawia ewolucyjną, europejską, średniowieczną tradycję fundowania luksusowych złotych kodeksów liturgicznych dla wybranych i wyeksponowanych kościołów biskupich. Powyższe rzetelne studium (ponad 170 przypisów, często nawarstwionych, obejmujących wielojęzyczną, europejską literaturę przedmiotu), jakkolwiek wprost nie zajmuje się Złotym Kodeksem, stanowi jednakże naukowe *Sitz im Leben* dla zrozumienia istoty i wyjaśnienia „przebywania” naszego Ewangelistara w dzisiejszym Prymasowskim Gnieźnie.

Bezpośrednio do paleograficznego opisu Złotego Kodeksu odnosi się następne studium tej części monografii, autorstwa dyrektora gnieźnieńskiego Archiwum ks. dra M. Sołomieniuka. Recenzent z podziwem przygląda się precyzyjnym, fachowym analizom, stwierdzeniom i opisom

odnoszącym się do schematu pisarskiego Kodeksu, wiadomościom na temat bordiury, układu tekstu na stronie, nagłówków, interpunkcji, liter (inicjały, uncjały, kapitały, poszczególne litery itd.).

Artystycznym bogactwem Złotego Kodeksu są jego całostronicowe miniatury, umieszczone na 20 stronach, które często prezentują „wielofigurowe sceny o spiętrzonych planach”, zgodnie z określeniem autorki tego studium dr hab. M. Jakubek-Raczkowskiej (s. 116). Autorka udowadnia bawarskie pochodzenie i wzornictwo miniatur Złotego Kodeksu.

Oprawą Złotego Kodeksu, a zwłaszcza przednią okładziną oprawy, jej treściami ideowymi (kontrreformacyjna ikonografia) zajmuje się w swoim studium dr J. Kłysz-Hackbarth. Autorka udowadnia, że „rozwiązania ornamentalne (oprawy) uprawniają datowanie zabytku na lata 1552–1575”.

Trzecia część monografii znajduje się w rękach konserwatorów. Zespół uznanych fachowców i naukowców, głównie z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, zgodnie ze swymi kompetencjami, przeprowadziło w roku 2012 szereg prac badawczych i konserwatorskich. Dotyczyły one np. badań pergaminowego podłoża oraz materiałów introligatorskich. Dotyczyły one badań fizyczno-chemicznych materiałów pierwotnych i wtórnych Złotego Kodeksu. Dotyczyły one badań nieniszczących i fizyko-chemicznych pigmentów malarskich i pozłoty Ewangelistarium Gnieźnieńskiego itd. Powyższe badania opisał w sumie aż 11 fachowców – naukowców.

Autorytet i wyjątkowość Ewangelistarza – Złotego Kodeksu Gnieźnieńskiego sprawiły, że doczekał się on obszernego, rzetelnego, fachowego, wieloaspektowego opracowania, analizy i opisu dziejów i zawartości tego Kodeksu. Pełni ono zarazem rolę zwiastuna i *vademecum* do mającego się ukazać wkrótce *facsimile* samego Kodeksu. Jest to zarazem nadzwyczaj udane symbiozum opublikowania monografii do oczekiwanego *facsimile*.